

כתב עת אלקטרוני
בהוצאת המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים

גליון מס' 14, תשפ"ה, 2025

ניתן לקריאה באתר המכללה
<http://www.dyellin.ac.il>

פתח דבר: גיליון 14 במעגלי החינוך

ד"ר רותם עבדו, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין

חוקרים וקוראים יקרים, אנו שמחים על פרסומו של הגיליון ה-14 של כתב העת. הגיליון כולל שמונה מאמרים העוסקים בליבת השיח החינוכי בישראל. המאמרים מתפרסים על פני מגוון רחב של נושאים שחילקנו בקווים כלליים לשני תחומים מרכזיים שהם גם שערי הגיליון: התמודדות חינוכית עם אתגרים חברתיים והכשרת מורים. המגוון הזה משקף את עושר התחומים והגישות שבהם עוסק המחקר החינוכי העכשווי בישראל. להלן סקירה קצרה של המאמרים.

התמודדות חינוכית עם אתגרים חברתיים

את השער הראשון פותח מאמר שכתבה מיכל נסים ועוסק בנושא אקטואלי: "חינוך מיוחד במהלך המלחמה בישראל בשנת 2023: תפיסות נשות חינוך לגבי השפעות המלחמה וצורכי תמיכה". מלחמת "חרבות ברזל" שהחלה ב-7 באוקטובר 2023 העמיקה באופן דרמטי את המשבר במערכת החינוך הישראלית, שנאלצה להתמודד עם שני אתגרים מרכזיים בו-זמנית: מתן מענה חינוכי לתלמידים מפונים והתמודדות עם הצרכים הייחודיים של מאות אלפי ילדים שהוריהם נעדרו מהבית לתקופות ממושכות עקב שירות מילואים. המאמר בוחן מקרוב את המציאות המורכבת של מורות וגננות לחינוך מיוחד שפעלו במהלך המלחמה בישראל בשנת 2023. באמצעות מחקר משולב (איכותני וכמותי), המאמר מביא את קולם של 41 אנשי חינוך שהתמודדו עם פינוי, טראומה, שחיקה רגשית ותמיכה מערכתית חלקית בלבד. הממצאים חושפים דיווח על עלייה בחרדה ובהתנהגויות מאתגרות בקרב תלמידים לצד תשישות, חמלה ושחיקה בקרב המורים. המאמר מציע שורה של המלצות יישומיות: פיתוח הכשרות ייעודיות להתמודדות עם טראומה, חיזוק התמיכה המערכתית והשקעה בתשתיות פיזיות ודיגיטליות. זהו מאמר חשוב לאלו מאיתנו המבקשים להבין כיצד ניתן לבנות חוסן חינוכי ואישי במצבי חירום, ומהם הכלים הנדרשים להכשרת מורים במציאות משתנה. המאמר מתפרסם בשפה האנגלית. כתב העת מקבל בברכה מאמרים בשתי השפות.

המאמר השני "כיצד אוטיסטים והורים לאוטיסטים חווים את מערכת החינוך", שכתבו טל אלון מן ודורית ברק, דן בהכלה. מאמר זה פורץ דרך במחקר החינוכי בישראל, שכן לראשונה הוא בוחן את חוויותיהם של תלמידים אוטיסטים והורים לאוטיסטים במערכת החינוך בישראל מנקודת מבטה של הקהילה האוטיסטית. המחקר, שנערך בגישה משתפת ובשיתוף חוקרות אוטיסטיות, חושף ארבעה מוקדים מרכזיים: חוסר ידע והכשרה מספקת של הצוותים, חוויות סבל מגוונות, נקודות אור וחוויות חיוביות, ומפגשים מועטים עם אנשים עם מוגבלות. המאמר מדגיש את הצורך במעבר ממודל רפואי למודל מכליל, ומציע המלצות להכשרת מורים הרגישים למגוון הנוירולוגי. גישה זו דורשת שינויים מערכתיים: הכשרת אנשי חינוך תוך שילוב ידע מהקהילה האוטיסטית, התאמת הסביבה הפיזית והחברתית ומינוי מורים אוטיסטים שישמשו מודלים לחיקוי. זהו מאמר מרגש, מעמיק ורלוונטי במיוחד למי שמבקש לקדם חינוך מכליל וצודק בישראל.

המאמר השלישי שסוגר את השער הוא "הקוד החינוכי הבלתי פורמלי ואופן ביטויו בתנועות הנוער, במתנ"סים ובקידום נוער" שכתבו הדס גרונר ושלמה רומי. מאמר זה מציע מבט חדשני על החינוך הבלתי פורמלי בישראל. באמצעות מחקר כמותי-איכותני רחב הכותבים בוחנים כיצד מתבטאים ממדי "הקוד הבלתי פורמלי" בשלוש מסגרות מרכזיות: תנועות נוער, מתנ"סים וקידום נוער. הממצאים חושפים שלושה מודלים ייחודיים המדגישים את השוני בקהלי היעד, בפעילויות ובהכשרת הסגל. המאמר קורא להתאמת הכשרות ומשאבים לכל מסגרת תוך התחשבות בשונות שביניהן, ומציע תוכנות יישומיות להפעלת חינוך בלתי פורמלי כמענה משלים, נוסף וחלופי לאתגריה של מערכת החינוך הפורמלית. זהו מאמר חשוב עבור אלו מאיתנו המעורבים בפיתוח תוכניות חינוך קהילתיות ובחיבור בין פורמלי לבלתי פורמלי.

הכשרת מורים

שלושת המאמרים שפותחים את השער השני עוסקים בתהליכי הוראה ולמידה בהכשרת מורים. את המאמר הרביעי, "מחוון להערכת פעילויות למידה מקוונת המזמנות את מיומנויות ה-4C's בקרב סטודנטים לחינוך" כתבו ליאת אייל ועדית ליבנה, והוא מומלץ במיוחד למבקשים להעמיק בהוראה חדשנית ובהכשרת מורים למאה ה-21. המאמר עוסק בפיתוח, בתיקוף וביישום מחוון מבוסס מחקרית ומתוקף להערכת קידום ארבע מיומנויות משמעותיות (4C's) - חשיבה ביקורתית, יצירתיות, שיתוף פעולה ותקשורת בהכשרת מורים. הממצאים מצביעים על תרומה גבוהה במיוחד של פעילויות מקוונות לקידום תקשורת ויצירתיות, אך גם על אתגרים בקידום שיתוף פעולה וחשיבה ביקורתית.

המאמר מציע מסקנות יישומיות והמלצות לפיתוח מקצועי של מרצים, ומדגיש את חשיבות ההערכה הרפלקטיבית וההתאמה המתמדת של ההוראה לעידן הדיגיטלי.

המאמר החמישי, "אסטרטגיות למידה ודחינות אקדמית אצל סטודנטים לתואר שני בחינוך בכתבת פרויקט הגמר", מציע פתרונות חדשים לבעיה מתמשכת. מאמר זה, שכתבו חיה אלטרץ ולאה שקד, מתמקד באחד האתגרים הבולטים של סטודנטים לתואר שני - דחינות אקדמית בכתבת פרויקט הגמר. באמצעות מחקר כמותי מקיף נבדקו הקשרים בין אסטרטגיות למידה (קוגניטיביות, מטא-קוגניטיביות, מוטיבציוניות וניהול משאבים), דחינות והישגים אקדמיים. הממצאים מדגישים את חשיבות המוטיבציה וניהול המשאבים להצלחה, ומציעים כי חיזוק מיומנויות למידה מווסתות-עצמית עשוי לסייע בצמצום הדחינות ובהעלאת ההישגים. המאמר מספק כלים מעשיים לפיתוח תוכניות התערבות, והוא רלוונטי במיוחד למי שמלווה סטודנטים, מכשירי מורים ומנהלי תוכניות אקדמיות.

את המאמר השישי, "שיח וראיפיקציה לבניית מעורבות בסדנת סטאז' ובבית הספר", כתבה גילת כץ. מאמר זה לוקח אותנו אל מאחורי הקלעים של סדנת הסטאז' במסלול הסבה להוראה, ומציע דרכים לחיזוק השתתפותם ומעורבותם של מתמחים באמצעות שילוב בין ראיפיקציה (ייצוגים, חפצי גבול) לשיח קבוצתי. זהו מחקר פעולה המתאר תהליך אישי וקבוצתי של בניית זהות מקצועית, התמודדות עם אתגרי כניסה להוראה ופיתוח תחושת שייכות בקהילת עשייה. ממצאי המחקר מדגישים את חשיבות ההשקעה במפגשי שיח, במשימות יצירתיות ובחיבורים בין עולמות התוכן של המתמחים לבין עולמם החדש כמורים. זהו מאמר מעורר השראה לכל מנחה, מורה או מתמחה, המציע כלים מעשיים לבניית קהילות מקצועיות תומכות ומעורבות.

שני המאמרים הנועלים את הגיליון משלבים בין נושאי שערינו: בין התמודדות חינוכית עם אתגרים חברתיים לבין הכשרת מורים. המאמר השביעי מתמקד בהכשרת מורים למקרא. המאמר "על זהות, תבונה ורגישות: המפגש בין התלמידים המסורתיים, מורי היהדות והספרות היהודית" נכתב על ידי עמית אלון ושירה פרץ. אלון ופרץ מזמינים את הקוראים למסע אל תוך הכיתה הישראלית הרב-זהותית ובוחנים את המפגש המורכב בין תלמידים מסורתיים, מורי יהדות והטקסט היהודי. באמצעות ראיונות עומק עם שבעה מורי יהדות המאמר חושף פערי זהות, אסטרטגיות התמודדות מגוונות ומורכבות בהוראת יהדות בחינוך הממלכתי. המאמר מציע תובנות ייחודיות להכשרת מורי יהדות ומדגיש את חשיבות הרגישות והמודעות התרבותית של המורים. קריאתו של המאמר חיונית לכל מי שמבקש להבין את אתגרי הזהות, השייכות והפלורליזם במערכת החינוך.

במאמר השמיני והאחרון אנו גאים לארח את חוקר החינוך הנודע עמי וולנסקי בסקירה של ספרה של מרים סמט "החדש היה אצלנו". סקירתו של עמי וולנסקי מזמינה אתכם לקריאה בספר שהוא גם מסע בזמן אל שורשי החינוך העברי בארץ ישראל. בסקירה מרתקת ומעמיקה וולנסקי מציג את תרומתה של סמט להבנת הדילמות והמאבקים שעיצבו את מערכת החינוך מראשית המאה ה-20: מהמאבק על העברית כשפת הוראה, דרך הקמת הסמינר הראשון להכשרת מורים ועד לעליית החינוך העמלני והפרוגרסיבי. הספר מציע נקודת מבט היסטורית חיונית להבנת השינויים והאתגרים הנוכחיים בהכשרת מורים, ומדגיש כיצד סוגיות של זהות, שפה, עבודה ויצירתיות ממשיכות להעסיק אותנו גם כיום. קריאת הסקירה תעשיר כל מי שמבקש להבין את הרקע ואת ההקשר הרחב של החינוך בישראל ותעניק השראה לחשיבה מחודשת על רפורמות עכשוויות.

נרצה להביע את הערכתנו לכל החוקרים והמרצים ששלחו מאמרים לכתב העת. תודה מיוחדת נשלחת אל השופטים השונים אשר תרמו ממומחיותם ומזמנם כדי להעריך את המאמרים שהוצעו לפרסום בכתב העת, להציע שיפורים ועריכות ולסייע לנו בתהליך הפקת כתב העת. לתהליך השיפוט חשיבות יתרה בהבאת כתב העת לרמה האקדמית הגבוהה והבלתי מתפשרת שאנו שואפים אליה.

אנו מאמינים שהמחקרים בגיליון זה יתרמו לדיון המקצועי והציבורי על עתיד החינוך בישראל ויסייעו לקובעי מדיניות, למחנכים ולחוקרים בפיתוח גישות חדשניות ומתאמות למציאות הישראלית העכשווית. אנו מזמינים אתכם, קהל קוראינו, להמשיך ולשלוח אלינו מאמרים מקוריים פרי עטכם העוסקים במעגלי החינוך, ומייחלים להמשך הדיאלוג המקצועי והאקדמי שכתב העת מאפשר.

מקורות

סגל פולקמן, ק', צחר רוזן, מ', שמה, פ', וולפיש, ר' (2024, מאי). מחסור בכוח אדם בהוראה [נייר מדיניות]. המכון הארצי למחקר ולפיתוח בהכשרת מורים ובחינוך, משרד החינוך, <https://alumot.macam.ac.il/wp>.